

2.3 ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ

Λουκάς Δ. Τσιτσιπής

Η γλωσσική συρρίκνωση αναφέρεται στις απώλειες και τους περιορισμούς χρήσης που υφίσταται μια γλώσσα ή διάλεκτος ως αποτέλεσμα της επαφής της με άλλες γλώσσες ή διαλέκτους. Ουσιαστικά, η γλωσσική συρρίκνωση αποτελεί ένα βαθύτατα κοινωνικο-πολιτικό φαινόμενο, διότι συνιστά ιστορικά τη διαδοχή μιας ισότιμης και δημοκρατικής συνύπαρξης γλωσσών από μια κοινωνικά διαστρωματωμένη συνύπαρξη, όπου η γλώσσα με την ισχυρότερη **συμβολική κυριαρχία** [1] **ωθεί την κοινωνικά ασθενέστερη σε βαθμιαία εξασθένηση και πιθανή τελική εξαφάνιση** [2] (Hill & Hill 1980· Bourdieu 1991).

Η γλωσσική συρρίκνωση έχει πολλά αίτια [3] με κυρίαρχο την επικράτηση της γλώσσας που μιλάει η ισχυρότερη κοινωνικο-οικονομικά κοινότητα, χωρίς τούτο να παραπέμπει σε εγγενείς δομικές ατέλειες της συρρικνούμενης γλώσσας. Όμως, παράγοντες όπως οι τοπικές αντιλήψεις για τη γλώσσα και οι τοπικές επικοινωνιακές συνήθειες της κάθε κοινότητας παίζουν τεράστιο ρόλο στην τύχη ενός γλωσσικού συστήματος ή ακόμη και μιας τοπικής διαλέκτου. Επομένως, η συρρίκνωση μιας γλώσσας δεν καθορίζεται μονόπλευρα από τις εξελίξεις των διαφόρων τύπων καπιταλιστικής ανάπτυξης ούτε και από τα ιδιαίτερα δομικά χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων γλωσσών (Dressler 1988). Σε κάθε εμπειρική περίπτωση έρευνας συρρικνωτικών τάσεων στις διάφορες γλώσσες της γης πρέπει να αναζητηθούν, παράλληλα με τη μελέτη της ένταξης των κοινοτήτων σε διεθνή δίκτυα σχέσεων πολιτικής οικονομίας (Wallerstein [1983] 1996), και άλλοι παράγοντες όπως οι συγκεκριμένες επιμέρους συνθήκες που περιβάλλουν τις σχέσεις κυριαρχίας και κυριαρχούμενης γλώσσας (Hill & Hill 1986· Woolard 1989), οι τοπικές γλωσσικές ιδεολογίες (Tsitsipis 1995, 1998), και η διεπίδραση όλων αυτών με τον **κάθετο, δηλ. τον οικονομικό άξονα** των σχέσεων της απειλούμενης-μειονοτικής γλώσσας με την κυρίαρχη (Mekacha 1994). Επιπλέον, οι μηχανισμοί μάθησης της γλώσσας από τα παιδιά κατά το στάδιο της κοινωνικοποίησης παίζουν κεντρικό ρόλο για τη μετάδοση της μητρικής έναντι μιας άλλης γλώσσας η οποία την απειλεί σε μακροκοινωνικό επίπεδο, και τούτο αποτελεί ένα πεδίο έρευνας που μέχρι τώρα έχει τύχει ελάχιστης προσοχής (Kulick 1992).

Τεράστια σημασία όμως για τον γλωσσολόγο και γενικότερα τον μελετητή των κοινωνικών διαστάσεων της γλωσσικής εξέλιξης και δυναμικής έχει και η τύχη της ίδιας της δομής της συρρικνούμενης γλώσσας. Πρωτοποριακές είναι οι έρευνες της Dorian (1981· 1989) στα γαελικά (κελτική γλώσσα) της Σκωτίας τα οποία υφίστανται συνεχή υποχώρηση έναντι της κυρίαρχης αγγλικής γλώσσας. Τα συμπτώματα που παρουσιάζει αυτή η γλωσσική ποικιλία που βρίσκεται σε πορεία γλωσσικού θανάτου, και που έχουν παρατηρηθεί και σε πολλές άλλες περιπτώσεις (βλ. π.χ. για τα αρβανίτικα στην Ελλάδα Trudgill 1978· Tsitsipis 1983), αφορούν συρρίκνωση στη γνώση του λεξιλογίου, απώλεια φωνηματικών διακρίσεων, αντικατάσταση συνθετικών κατηγοριών από αναλυτικές στο γραμματικό σύστημα και συχνή απώλεια του μορφο-συντακτικού μηχανισμού που είναι υπεύθυνος για τη δόμηση σύνθετων προτασιακών φαινομένων όπως η υπόταξη. Αν και πολλά από τα προαναφερθέντα δυναμικά γλωσσικά γνωρίσματα χαρακτηρίζουν και τη μεταβολή γλωσσών που δεν υφίστανται συρρίκνωση, σε περιπτώσεις συρρίκνωσης, ή θνησιμότητας ως ακραίας εκδοχής της πρώτης, οι εξελίξεις αυτές είναι απείρως πιο ταχύρρυθμες **(για συγκρίσεις με περιπτώσεις γλωσσών μικτής προέλευσης, [4] όπως οι κρεολικές, [5] βλέπε πιο πάνω Trudgill· επίσης Romaine 1989, αν και το θέμα θέλει πολλή διερεύνηση)**.

Η βαθμιαία, αν και ταχεία, μετατόπιση [language shift] μιας γλώσσας προς μια άλλη, κοινωνικά ισχυρότερη, αντανακλάται στο κοινωνιογλωσσικό προφίλ των υπό διερεύνηση κοινοτήτων. Έτσι είναι δυνατό, αν και όχι αναγκαίο, **να παρουσιάζει η κατά κανόνα δίγλωσση (και συχνά πολύγλωσση) κοινότητα διάφορες κατηγορίες ομιλητών βάσει των ενεργητικών και παθητικών τους ικανοτήτων στις γλώσσες του ρεπερτορίου τους**. [6] Είναι δυνατή η ύπαρξη **ικανών και τελικών** ομιλητών της απειλούμενης γλώσσας. Τα γλωσσικά γνωρίσματα που παραθέσαμε πιο πάνω χαρακτηρίζουν κυρίαρχα τους τελικούς ομιλητές, οι οποίοι σε επίπεδο χρήσης τείνουν να ικανοποιούν όλες σχεδόν τις επικοινωνιακές τους ανάγκες στην κυρίαρχη

γλώσσα σε αντίθεση με τους ικανούς ομιλητές για τους οποίους η συρρικνούμενη γλώσσα προσφέρεται ως εργαλείο για πολλές τοπικές επικοινωνιακές περιστάσεις και λειτουργεί ως σύμβολο κοινωνικής αλληλεγγύης. Παρ' όλα αυτά όμως, το πρόβλημα είναι αρκούντως πιο σύνθετο και περίπλοκο από ό,τι παρουσιάζεται στα πλαίσια της σύντομης αυτής περιγραφής.

Η κοινωνιογλωσσική δυναμική της γλωσσικής συρρίκνωσης δεν αποκλείει και σε τεχνικό επίπεδο, δηλ. την καθαυτό γλωσσική διάσταση, και σε κοινωνικο-πολιτικό επίπεδο, δηλ. τις συγκυρίες και τη βούληση των κοινοτήτων, τη δυνατότητα γλωσσικής επαναβίωσης [revival, revitalization] (Dorian 1994). Όμως, όπως και η πορεία της συρρίκνωσης, έτσι και η επαναβιωτική διαδικασία αγγίζει κατά σύνθετο τρόπο όλες τις γλωσσικές και κοινωνικές πλευρές μιας κοινότητας.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία

- BOURDIEU, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Κέμπριτζ, Μασσ.: Harvard University Press.
- DORIAN, N. C. 1981. *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press.
- DORIAN, N. C. επιμ. 1989. *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- DORIAN, N. C. 1994. Purism vs. compromise in language revitalization and language revival. *Language in Society* 23:479-494.
- DRESSLER, W. U. 1988. Language death. Στο *Linguistics: The Cambridge Survey, iv. Language the Socio-Cultural Context*, επιμ. F. J. Newmeyer, 184-192. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- HILL, J. H. 1983. Language death in Uto Aztecan. *International Journal of American Linguistics* 49:258-276.
- HILL, J. H & K. HILL. 1980. Mixed grammar, purist grammar, and language attitudes in modern Nahuatl. *Language in Society* 9:321-348.
- HILL, J. H & K. HILL. 1986. *Speaking Mexicano: Dynamics of Syncretic Language in Central Mexico*. Τάκσον: University of Arizona Press.
- KULICK, D. 1992. *Language Shift and Cultural Reproduction: Socialization, Self, and Syncretism in a Papua New Guinean Village*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- LE PAGE, R. 1977. Processes of pidginization and creolization. Στο *Pidgin and Creole Linguistics*, επιμ. A. Valdman, 222-255. Μπλούμινγκτον: Indiana University Press.
- MEKACHA, RUGATIRI D. K. 1994. Language death: Conceptions and misconceptions. *Journal of Pragmatics* 21:101-116.
- ROMAINE, S. 1989. Pidgins, creoles, immigrant, and dying languages. Στο DORIAN 1989, 369-383.
- TRUDGILL, P. 1978. Creolization in reverse: Reduction and simplification in the Albanian dialects of Greece. *Transactions of the Philological Society* 1976-7:32-50.
- TSITSIPIS, L. D. 1983. Language shift among the Albanian speakers of Greece. *Anthropological Linguistics* 25:288-308.
- TSITSIPIS, L. D. 1995. The coding of linguistic ideology in Arvanitika (Albanian) Language shift: Congruent and contradictory discourse. *Anthropological Linguistics* 37:541-577.
- TSITSIPIS, L. D. 1998. *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*. Κλάρεντον: Oxford University Press.
- WALLERSTEIN, I. [1983] 1996. *Historical Capitalism with Capitalist Civilization*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Verso.
- WOOLARD, K. A. 1989. Language convergence and language death as social processes. Στο DORIAN 1989, 355-367.

(Στα Πρακτικά των Ετησίων Συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. μετά το 1980 μπορούν να αναζητηθούν άρθρα του Λουκά Δ. Τσιτσιπή στα ελληνικά σχετικά με ζητήματα γλωσσικής συρρίκνωσης).

[1] Στον χώρο της γλώσσας, **συμβολική κυριαρχία** είναι η κατάσταση όπου ομιλητές διαλέκτων και γλωσσικών τύπων θεωρούν την υπεροχή της στάνταρ ποικιλίας ως φυσική κατάσταση και όχι ως κοινωνικά καθορισμένη.

[2] **Κείμενο 1:** Trudgill, P. 1995. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Λονδίνο: Penguin Books, σελ. 175.
© Penguin Books

[...] Είναι ένα λυπηρό αλλά πραγματικό κοινωνιογλωσσικό γεγονός πως τα γλωσσικά θέματα μπορούν να αναδείξουν τον χειρότερο αλλά και τον καλύτερο εαυτό των ανθρώπων, και ότι κάποιοι άνθρωποι που ειδάλλως θα ήταν υπερήφανοι για την ευφυΐα και τον ορθολογισμό τους μπορούν να συμπεριφέρονται με τους πιο παράλογους τρόπους, όταν πρόκειται για γλωσσικά ζητήματα. Ένα από τα πράγματα που προσπαθούν συνεχώς να κάνουν οι γλωσσολόγοι γενικά και οι κοινωνιογλωσσολόγοι ιδιαίτερα είναι να ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη σύνεση τα γλωσσικά ζητήματα, εφοδιάζοντάς τους με όλο και περισσότερες πληροφορίες για τη γλώσσα. Αυτό είναι σημαντικό για ποικίλους λόγους που έχουν να κάνουν με τη δικαιοσύνη, την ισότητα και ακόμα και με το μέλλον της ανθρωπότητας. Καμιά από τις παράλογες στάσεις απέναντι στη γλώσσα, που μόλις αναφέραμε, δεν έχει οποιαδήποτε βάση στην πραγματικότητα, όμως όλες έχουν πολλών ειδών ανεπιθύμητες επιπτώσεις.

Μια από τις πολύ δυσάρεστες επιπτώσεις που μπορούν να έχουν τέτοιες στάσεις είναι ο **γλωσσικός θάνατος**. Το ερώτημα που συχνά τίθεται στους γλωσσολόγους είναι το εξής: πόσες γλώσσες υπάρχουν στον κόσμο; Είναι μάλλον δύσκολο να δοθεί απάντηση σε αυτό το ερώτημα, και ακόμα πιο δύσκολο εξαιτίας της διαλέκτου έναντι της γλώσσας, ζήτημα που θίξαμε αρκετές φορές σε αυτό το βιβλίο. Δεν είναι όμως τρομερά ανακριβές να πούμε ότι υπάρχουν περίπου 5000 γλώσσες στον κόσμο σήμερα. Αυτό που είναι πολύ πιο σίγουρο είναι ότι αυτός ο αριθμός είναι μικρότερος από ό,τι ήταν παλιότερα και ότι συνεχώς ελαττώνεται συνέχεια. Τα τελευταία χρόνια του 20ού αιώνα οι γλώσσες εξαφανίζονται με ολοένα και πιο καταστροφικό ρυθμό, χωρίς να αντικαθίστανται.

Αυτό που συμβαίνει είναι πως οι κοινότητες περνούν μέσα από μια διαδικασία **γλωσσικής μετατόπισης**. Αυτό σημαίνει ότι μια συγκεκριμένη κοινότητα σταδιακά εγκαταλείπει την αρχική φυσική της γλώσσα και αρχίζει να μιλά μια άλλη. Αυτή η διαδικασία υπήρξε αρκετά συνηθισμένη στην κοινωνιογλωσσική ιστορία του κόσμου. Πριν διακόσια χρόνια, για παράδειγμα, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Ιρλανδίας ήταν φυσικοί ομιλητές της ιρλανδικής γαελικής. Τώρα η συντριπτική πλειοψηφία είναι φυσικοί ομιλητές της αγγλικής [...].

Μετάφραση Νίκος Γεωργίου

[3] **Κείμενο 2:** Kulick, D. 1992. *Language Shift: Socialization, Self and Syncritism in a Papua New Guinean Village*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 8-9.
© Cambridge University Press

Προσεγγίσεις στη γλωσσική μετατόπιση/μετακίνηση

[...] Από τα μέσα της δεκαετίας του '60, γλωσσολόγοι, κοινωνιολόγοι και κοινωνιογλωσσολόγοι ενδιαφέρονται ολοένα και περισσότερο για τη διαδικασία της γλωσσικής μετατόπισης, για ποικίλους λόγους. Τους γλωσσολόγους τους ενδιαφέρει να κατανοήσουν την εσωτερική δυναμική απαραιτήτων γλωσσικών συστημάτων και να απαντήσουν στο ερώτημα αν η δομική συρρίκνωση σε γλώσσες υπό εξαφάνιση μπορεί να θεωρηθεί από κάποια, οποιαδήποτε άποψη, ως ο αντίποδας διαδικασιών όπως η κρεολοποίηση ή η απόκτηση της πρώτης γλώσσας. Οι κοινωνιολόγοι αντιμετωπίζουν το ζήτημα της γλωσσικής μετατόπισης σε σχέση με διαδικασίες μετανάστευσης, αφομοίωσης, εθνικής ταυτότητας και εθνικής αναγέννησης. Σε αυτές της μελέτες, η ανθεκτικότητα των

μειονοτικών γλωσσών έχει θεωρηθεί ως δείκτης της βιωσιμότητας της εθνοτικής ομάδας και της διατήρησης της ιδιαιτερότητάς τους. Τέλος, οι κοινωνιογλωσσολόγοι τείνουν να επικεντρώνονται στο πώς επιδρά η κοινωνική δομή στις γλωσσικές στάσεις μιας ομάδας και στο πώς με τη σειρά τους αυτές οι στάσεις επηρεάζουν αθροιστικά την επιλογή της γλώσσας με τέτοιο τρόπο, ώστε μία από τις γλώσσες τις ομάδας τελικά να εγκαταλείπεται.

Παρά τις διαφορές αυτών των προσεγγίσεων, οι μελετητές της γλωσσικής μετατόπισης έχουν αναγνωρίσει αρκετούς παράγοντες που φαίνονται να είναι σημαντικοί για την εξήγηση της αλλαγής των γλωσσικών στάσεων των ανθρώπων και της εμφάνισης της γλωσσικής μετατόπισης. Αυτοί περιλαμβάνουν τη μετανάστευση, τη βιομηχανοποίηση, την αστικοποίηση, την προλεταριοποίηση και τις κυβερνητικές πολιτικές, που αφορούν ποιες γλώσσες μπορούν και ποιες δεν μπορούν να χρησιμοποιούνται στα σχολεία και σε άλλα ιδρύματα. Αλλά, μολονότι γενικά συμφωνούν ως προς τη σημασία αυτών των παραγόντων για την ερμηνεία της γλωσσικής μετατόπισης, υπήρξε, όπως σημειώνει ο Fasold στη συνόψιση των σχετικών ερευνών, «ελάχιστη επιτυχία στην εφαρμογή οποιουδήποτε συνδυασμού [αυτών των παραγόντων] για την πρόβλεψη επερχόμενης γλωσσικής μετατόπισης». Υπάρχει, «πράγματι, ...σε σημαντικό βαθμό, ομοφωνία ότι δεν γνωρίζουμε πώς να προβλέψουμε τη μετατόπιση».

Εκτός από την έλλειψη προγνωστικής ισχύος, οι μακροκοινωνιολογικοί παράγοντες, όπως αυτοί που παρατέθηκαν παραπάνω, έχουν επίσης υποστεί κριτική για την περιορισμένη ερμηνευτική τους ισχύ. «Κάτι που έχει ενδιαφέρον να γνωρίζει κανείς», γράφει η Gal στον πρόλογο της μονογραφίας της για τη γλωσσική μετατόπιση μεταξύ ουγγρικών και γερμανικών στην Αυστρία, «δεν είναι το αν η βιομηχανοποίηση, για παράδειγμα, σχετίζεται με τη γλωσσική μετατόπιση, αλλά μάλλον το εξής: μέσα από ποιες παρεμβαλλόμενες διαδικασίες η βιομηχανοποίηση ή οποιαδήποτε άλλη κοινωνική αλλαγή επιφέρει αλλαγές στις χρήσεις στις οποίες υποβάλλουν τις γλώσσες τους οι ομιλητές στις καθημερινές τους επαφές» [...].

Τέτοιες σκέψεις οδήγησαν την Gal να διεξαγάγει μια «εθνογραφική περιγραφή» [...] της διαδικασίας της μετατόπισης μεταξύ αγροτών και εργατών, σε μια κοινότητα στα αυστρο-ουγγρικά σύνορα. Η μελέτη της Gal έγινε πρόδρομος ενός γενικότερου εθνογραφικού προσανατολισμού στις μελέτες της γλωσσικής μετατόπισης. Ενώ μέχρι τότε οι μελέτες της μετατόπισης είχαν βασιστεί σε στοιχεία απογραφών, ερωτηματολόγια ή έρευνες που κάλυπταν μεγάλους πληθυσμούς, από το τέλος της δεκαετίας του '70 άρχισαν να επικεντρώνονται ολοένα και περισσότερο στην εντατική ανάλυση μιας περιορισμένης κοινότητας ή περιοχής. Οι πιο συχνά αναφερόμενες μονογραφίες για τη γλωσσική μετατόπιση χρησιμοποιούν εκτεταμένα τη συμμετοχική παρατήρηση ως μέσο συλλογής και αξιολόγησης των δεδομένων για την μετατόπιση σε τέτοιες κοινότητες [...].

Αυτές οι μονογραφίες αντιπροσωπεύουν μια αυξανόμενη τάση για αποστασιοποίηση από τις μηχανικές θεωρίες της μετατόπισης και για απομάκρυνση από προγενέστερες προσπάθειες εύρεσης παγκόσμιων αιτιακών μοτίβων. Ολοένα και περισσότερο οι ερευνητές συνειδητοποιούν πως η μετατόπιση στη γλώσσα προκαλείται, τελικά, από μετατοπίσεις σε προσωπικές και ομαδικές αξίες και στόχους. Κοινωνικές αλλαγές, όπως η αστικοποίηση ή η βιομηχανοποίηση, είναι σίγουρο πως μπορούν να κάνουν τους ανθρώπους να αναθεωρήσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον κόσμο τους. Και αυτές οι αναθεωρήσεις μπορούν τελικά να ευθύνονται για την εγκατάλειψη από μια ομάδα της καθομιλουμένης γλώσσας της. Αλλά αυτό δεν είναι ούτε απαραίτητο ούτε προβλέψιμο. Και, όπως διασαφηνίζει η Gal, το να πει κανείς πως η αστικοποίηση ή οποιαδήποτε άλλη κοινωνική αλλαγή «προκαλεί» τη μετατόπιση, σημαίνει ότι παραβλέπει το κρίσιμο βήμα της κατανόησης του πώς ερμηνεύεται αυτή η αλλαγή από τους ανθρώπους που υποτίθεται ότι επηρεάζει. Και το πιο σπουδαίο για την οπτική που θα αναπτύξουμε σε αυτό το βιβλίο είναι το εξής: το να επικαλούμαστε μακροκοινωνιολογικές αλλαγές ως «αιτία» της μετατόπισης σημαίνει ότι παρακάμπτουμε το βήμα εκείνο που εξηγεί πώς μια τέτοια αλλαγή έχει φτάσει να ερμηνεύεται με τρόπο τέτοιο που να επηρεάζει δραματικά την καθημερινή χρήση της γλώσσας μέσα σε μια κοινότητα. Εάν η έρευνα της γλωσσικής μετατόπισης τροποποιηθεί ώστε να περιλαμβάνει τέτοια βήματα, το ερώτημα που θα πρέπει τότε να απαντηθεί είναι το εξής: γιατί και πώς οι άνθρωποι φτάνουν να ερμηνεύουν τις ζωές τους με τέτοιο τρόπο, ώστε να εγκαταλείπουν μία από τις γλώσσες τους; Από αυτή τη σκοπιά, η μελέτη της γλωσσικής μετατόπισης γίνεται τόσο μελέτη των αντιλήψεων των ανθρώπων για τους εαυτούς τους σε

σχέση με τους γύρω τους και με τον μεταβαλλόμενο κοινωνικό τους κόσμο όσο και του πώς αυτές οι αντιλήψεις κωδικοποιούνται από τη γλώσσα και μεταδίδονται μέσω αυτής.

Το αναλυτικό εργαλείο που χρησιμοποιείται περισσότερο για τη διασάφηση τέτοιου είδους σχέσεων είναι η έννοια της εθνότητας. Από αυτή την οπτική, η γλωσσική μετατόπιση είναι μια διαδικασία κατά την οποία μια καθομιλούμενη γλώσσα συνδέεται στενά με μια στιγματισμένη εθνική ταυτότητα. Όταν πια αυτή η σύνδεση γίνεται εξέχουσα, ανοίγει η δυνατότητα για τα μέλη της στιγματισμένης ομάδας να σηματοδοτήσουν την εγκατάλειψη της εθνικής τους ταυτότητας, παρατώντας τη μειονοτική τους γλώσσα για χάρη αυτής που μιλιέται από τις κυρίαρχες ομάδες. Αυτή η επιλογή φαίνεται να γίνεται ιδιαίτερα βιώσιμη και επιτυχής σε περιόδους κατά τις οποίες καθίσταται δυνατός ένας ορισμένος βαθμός κοινωνικής κινητικότητας [...].

Μετάφραση Νίκος Γεωργίου

[4] **Κείμενο 3:** Romain, Suzanne, 1989. Pidgins, Creoles, Immigrant, and Dying Languages. Στο *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*, επιμ. Ν. C. Dorian, 369-383. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 377.
© Cambridge University Press

[...] Αντίθετα με πολλές γλώσσες πίτζιν και κρεολικές, οι γλώσσες που βρίσκονται υπό εξαφάνιση επιδεικνύουν στο σύνολό τους την τάση για ενότητα στη διάταξη των όρων. Επιπλέον, υπάρχουν πίτζιν και κρεολικές γλώσσες που δεν εμφανίζουν τη διάταξη των όρων του τύπου ΥΡΑ, π.χ. η *hiri motu*, μια αυτόχθονη πίτζιν της Παπούα Νέας Γουινέας, η οποία έχει διαδοχή ΑΥΡ. Η ναβάχο των εμπόρων, όπως και η ίδια η ναβάχο, εμφανίζει διάταξη του τύπου ΡΥΑ, ενώ η εμπορική ειδική γλώσσα των Εσκιμώων ΥΑΡ. Ο Mithun [...] βρήκε πως η πραγματολογική βάση της διάταξης των όρων στην *cauyuga* παρέμεινε ανέπαφη. Η Dorian [...] αναφέρει ότι ακόμα και οι ημι-ομιλητές της γαελικής του East Sutherland έχουν διατηρήσει τη διάταξη των όρων. Ο Rauchdy, όμως, ανακάλυψε μια προφανή αλλαγή στη διάταξη των όρων στην ομιλία των δίγλωσσων κατοίκων των αστικών περιοχών της Nubia: αλλαγή στην εμφάνιση του ρήματος σε τελική θέση, σε διάταξη του τύπου ΥΡΑ, πιθανόν υπό την επίδραση της καθομιλούμενης αιγυπτιακής-αραβικής [...]. Στην περίπτωση αυτή, είναι ασαφές αν θα πρέπει να αποδώσουμε την αιγυπτιακή εξέλιξη σε σύγκλιση ή σε μια γενική τάση για χρήση μιας πραγματολογικά ασημάδευτης. Εντούτοις, οι αλλαγές στη διάταξη των όρων απορρίφθηκαν από τους ικανούς δίγλωσσους (σ.τ.μ. Υ = υποκείμενο, Ρ = ρήμα, Α = αντικείμενο).

Σε πολλές περιπτώσεις η οικονομία που παρατηρείται σε δομές που προκύπτουν από τον θάνατο μιας γλώσσας οφείλεται στην αναλογία [...]. Ένα ενδιαφέρον ερώτημα είναι σε ποιο βαθμό μπορούν να αποδοθούν σε εσωτερική ανεξάρτητη ανάπτυξη ή σε επιρροή από τις κυρίαρχες γλώσσες, οι αλλαγές που εκτυλίσσονται σε γλώσσες που πεθαίνουν. Ο Bavin, για παράδειγμα, λέει πως η σημασιολογική διαφάνεια είναι μια αλλαγή που κινητοποιείται εσωτερικά. Ο Rauchdy παρατηρεί πως το φαινόμενο της επαφής των γλωσσών δεν μπορεί να διαχωριστεί από το ζήτημα της φθίνουσας χρήσης. Ένα παρόμοιο ερώτημα βασανίζει την έρευνα των πίτζιν και των κρεολικών γλωσσών: δηλαδή, ο βαθμός στον οποίο οι εξελίξεις ακολουθούν εσωτερικά καθολικά χαρακτηριστικά, τα οποία δρουν ανεξάρτητα από την επίδραση ενός υποστρώματος ή ενός υπερ-στρώματος. Ένα σχετικό ερώτημα είναι σε ποιο βαθμό μπορεί να διακριθεί η φυσιολογική αλλαγή που προκαλεί η επαφή των γλωσσών, από τις αλλαγές που οφείλονται σε μια κατάσταση γλωσσικού θανάτου. Ο Huffines, για παράδειγμα, σημειώνει ότι η απουσία κάποιων διακρίσεων στις πτώσεις εμπίπτει σαφώς στα όρια της γεωγραφικής διαφοροποίησης της γερμανικής γλώσσας, όμως χαρακτηρίζει επίσης τις ποικιλίες των γερμανών μεταναστών στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Silva-Corvalàn ισχυρίζεται πως η σύγκλιση μπορεί να προέρχεται τόσο από εσωτερικά κινητοποιούμενες αλλαγές σε μία από τις γλώσσες σε επαφή όσο και από τη μεταβίβαση [...].

Μετάφραση Νίκος Γεωργίου

[5] Οι **κρεολικές** είναι γλωσσικές μορφές οι οποίες προκύπτουν από ένα προγενέστερο πίτζιν, δηλαδή γλωσσικό τύπο που γεννάται από τις προσμίξεις αφρικανικών (και όχι μόνο) και ευρωπαϊκών γλωσσικών στοιχείων κατά περιόδους επικοινωνιακού στρες, όπως ήταν η περίοδος της δουλείας και της δουλικής εργασίας στον Νέο Κόσμο. Προκειμένου μια μορφή πίτζιν να εξελιχθεί σε κρεολική γλώσσα, απαιτείται συμπαγής κοινότητα στην οποία η πίτζιν αποκτάται ως μητρική γλώσσα. Ως ένα βαθμό όλες οι γλώσσες της γης είναι δυνατόν να θεωρηθούν προϊόντα κάποιας μορφής γλωσσικής μίξης.

[6] **Κείμενο 4:** Dorian, N. C. 1981. *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press, σελ. 114-115.
© University of Pennsylvania Press

Το συνεχές της γλωσσικής επάρκειας των ομιλητών

Όταν ο θάνατος μιας γλώσσας είναι εξαιρετικά γοργός και συντελείται με την εξολόθρευση των ανθρώπων που τη χρησιμοποιούν, είναι δυνατόν οι τελευταίοι ομιλητές αυτής της γλώσσας να είναι απόλυτα επαρκείς και να διατηρούν πλήρη έλεγχο της φωνολογίας, του λεξιλογίου και της γραμματικής της μητρικής τους γλώσσας. Ένα κλασικό παράδειγμα απότομου γλωσσικού θανάτου και ομαδικής εξολόθρευσης προσφέρει η yahí, μια ινδιάνικη γλώσσα της βόρειας Καλιφόρνιας. Σε μια περίοδο περίπου εξήντα ετών, ο λαός των Yahí πέρασε από την απομόνωση στην εξαφάνιση. Ο Ishi, ο τελευταίος επιζών των Yahí, έμαθε να μιλάει μια τροποποιημένη αγγλική στη διάρκεια των πέντε ετών που πέρασε μεταξύ άγγλων ομιλητών. Όμως, ήταν πιθανώς στα πενήντα του, όταν αιχμαλωτίστηκε, και η yahí είχε εδραιωθεί πια ως η κύρια γλώσσα του. Ο Swadesh, δίνοντας μια σύντομη ιστορία του αφανισμού των Yahí, αναφέρει πως «κατείχε άψογα τη γλώσσα του» [...].

Εκεί όμως όπου η γλωσσική **μετατόπιση** συντελείται έτσι, ώστε μια νέα γλώσσα να αντικαθιστά σταδιακά την αρχική γλώσσα μιας κοινότητας χωρίς την εξαφάνιση του λαού που τη μιλάει, είναι συνηθισμένο φαινόμενο να βρίσκουμε ομιλητές με διαφορετικό βαθμό επάρκειας μεταξύ αυτών που εξακολουθούν να μιλούν την παλαιότερη γλώσσα. Και στην περίπτωση αυτή ένα κλασικό παράδειγμα προσφέρεται από περιγραφές που αφορούν ινδιάνικες φυλές της Αμερικής. Ο Bloomfield είχε εντυπωσιαστεί από τις κυμαινόμενες ικανότητες των Ινδιάνων Menomini στη χρήση της γλώσσας τους. Ενώ μια γυναίκα στα εξήντα της μιλούσε «μια πανέμορφη και εξαιρετικά ιδιάζουσα menomini», ένας άντρας γύρω στα σαράντα του μιλούσε μια menomini που ήταν «απάνθρωπη», με περιορισμένο λεξιλόγιο και με «βάρβαρες» κλίσεις. Για τον τελευταίο, ο Bloomfield λέει: «Μπορούμε να πούμε πως δεν μιλάει καμία γλώσσα ανεκτά. Η περίπτωση του δεν είναι ασυνήθιστη μεταξύ νεαρών αντρών, ακόμα κι όταν μιλάνε λίγα μόνο αγγλικά. Ίσως να οφείλεται, με κάποιον έμμεσο τρόπο, στην επίδραση της επιβαλλόμενης γλώσσας».

Δεν υπάρχουν δίγλωσσοι στο East Sutherland που να «μη μιλούν καμία γλώσσα ανεκτά», όμως υπάρχουν δίγλωσσοι που δεν έχουν το συντακτικό εύρος ούτε των καλύτερων μονόγλωσσων ομιλητών τοπικών παραλλαγών της αγγλικής ούτε των καλύτερων και ικανότερων ηλικιωμένων ομιλητών της γαελικής. Αν ήταν διαθέσιμη για σύγκριση κάποια γενιά πραγματικά μονόγλωσση στη γαελική, το χάσμα στην συντακτική ικανότητα στη γαελική μάλλον θα δέσποζε ακόμα μεγαλύτερο. Υπάρχουν κάποια στοιχεία που δείχνουν ότι ορισμένες περίπλοκες δομές της γαελικής που κάποτε βρίσκονταν σε χρήση, ξεχνιούνται με τον καιρό ακόμα και από τους καλύτερους σημερινούς δίγλωσσους. Και η κοινότητα αναγνωρίζει την πιθανότητα του να τα χάσει κανείς μεταξύ των δύο γλωσσών, με τη θλιβερή έκφραση Chail mi a' Ghàidhlig agus cha d' fhuair mi a' Bheurl (Έχασα τα γαελικά και δεν έμαθα τα αγγλικά).

Αν και δεν υπάρχουν σήμερα στο East Sutherland ομιλητές της γαελικής που να μην έχουν ευχέρεια στα αγγλικά, υπάρχει εντούτοις μια ενδιαφέρουσα ομάδα δίγλωσσων ομιλητών με κυρίαρχη την αγγλική, των οποίων η γαελική αποκλίνει ύποπτα από τις νόρμες των

ηλικιωμένων. Υπάρχουν οι ημι-ομιλητές που περιγράφηκαν στο κεφάλαιο 3. Αν και κάποια απομάκρυνση από τις νόρμες της μεγαλύτερης γενιάς είναι μάλλον φυσιολογική σε κάθε γλωσσική κοινότητα, ο βαθμός απόκλισης που εμφανίζεται μεταξύ ημι-ομιλητών της γαελικής του East Sutherland είναι αρκετά ριζικός σε κάποιους τομείς, όπως θα φανεί παρακάτω [...].

Μετάφραση *Νίκος Γεωργίου*